

COSTA I LLOBERA I EL MÓN CLÀSSIC GRECO-LLATÍ

BERNAT CIFRE

Com a membre de la taula rodona organitzada per la Societat Arqueològica Lul·liana, a la seva sveu, el 20-V-1997, i cenyint-me al temps que se m'havia concedit, la meua intervenció hagué d'esser ràpida i sintètica. Heus-la aquí:

Costa i Llobera (1854-1922), poeta mediterrani per naixença i inspiració, canta el mar rivetat de roques, platges i pins: és una visió paisatgístic-romàntica. Quatre peces fonamentals en són mostra: "Damunt l'altura", "El Pi de Formentor", "Temporal" i "Cala Gentil", versos plens de briu, lliçó emblemàtica per a l'Escola Mallorquina. Però també –i mercè a una bona formació humanística – el canta clàssicament: bé emprant mètriques clàssiques, bé evocant personatges i ambients grecs i romans. Els primers amb "La deixa del geni grec" (1900-1), i els segons amb les "Horacianes", l'obra seva més característica (1879-1906); i també per les peces romanes contingudes a "Líricas" (1899).

Seguint cronologia, hem de començar per aquestes. La jove embranzida (el poeta té 25 anys) de "Mi Musa" i l'oda "A Horaci", influïdes pròximament per les "Odi Barbare" de Carducci (1877) – que reconstruïen a Itàlia els metres clàssics – restava temporalment interrompuda per l'estada del nostre poeta a la Ciutat Eterna (1885-1890), on es doctora en Teologia (Universitat Gregoriana) i rep l'ordenació sacerdotal. D'aquest període són tres obres mestres castellanques: "Ruinas", "En las catacumbas de Roma", i "Adiós a Italia", de les quals Miquel Dolç n'ha destacat la "romanitat", tant clàssica com cristiana.

Tomat a Mallorca, el novell prevere, entregat amb gran pietat al ministeri sacerdotal, s'interessa per la poesia narratiu-tradicional, i ens deixa el recull "De l'agre de la terra" (1897), de to popular.

Però a 1900 llegeix el "Poèmes Barbares" (1864) de Lecomte de Lisle. Un d'ells, "Le massacre de Mona" tracta de la destrucció d'una tribu cèltic-pagana per obra de Murdok el Càmbric, cabdill ja cristianitzat. A la vegada una "Vida d'Homer" atribuïda a Herodot, on es narren les juvenils singladures del poeta-mariner, anomenat aleshores "Melesigeni", li suggerí una recalada d'uns grecs a Mallorca. Capturats pels darrers foners baleàrics, "La tribu de l'alzina", nou d'ells seran immolats en els alzinars i talaiots de "Ses paisses" (vora l'actual Artà). Melesigeni (Homer) entona un emotiu "Adéu a la vida", que enamora Nuredduna, sacerdotessa o sibila de la tribu. Ella l'exclou del sacrifici, per ofrenar-lo al Déu Invisible dins les Coves d'Artà, el seu temple natural, meravellós fondal del "karst" mallorquí, ja poèticament descrit pel viatger català Pau Piferrer (1844). Posteriorment Nuredduna salva Melesigeni. Aquest fa signe de deixar-li la lira. El grec pot tornar a la nau dels seus que l'espera. Nuredduna mor apedregada, però abraçada a la lira d'Homer. La tribu serà totalment esvaïda per l'exèrcit de Bóchoris.

El significat del poeta és la unió del geni poètic grec –mitjançant la lira– amb el geni poètic mallorquí encarnat en Nuredduna. Però tal Musa nostra, fecundada d'hel·lenisme, roman morta dins el fonamental poètic de l'Illa. Joan Alcover, conspicu vegé, declara que havia estat precisament Costa i Llobera el qui amb el seu classicisme (i horacianisme), ressuscitès la suposada inspiració mallorquina–hel·lènica, latent i misteriosa.

I lògicament, cronològicament, desembocam a les "Horacianes" de Costa i Llobera, publicades pel maig de 1906. Setze poemes composts en els principals formes estròfiques d'Horaci: sàfics (i variant "de La Torre"), alcaics, asclepiadi– glicònics i dímetres i trímetres jàmbsics. Des del prof. napolità Eugeni Mele, fins a la crítica actual, es té per cert que, més enllà dels mèrits d'anostrament d'uns metres tan antics i venerables, el recull té gran qualitat d'inspiració, contint un llibre "auri" de la Poesia Catalana. En tals odes afloren els ideals ètics i estètics més nobles d'Horaci (i del classicisme en general). I enfront tant dels tòpics romàntics –sovint buits i "demodés" del Floralisme, com de les anàrquiques exageracions líric–formals del Modernisme, Costa enyora fonts pures d'inspiració, com les del mont Parnàs, a Grècia, o les cascades de Tíbur (Tívoli), vora Roma, imatge de l'estre, cabalós i estimbadís, de Píndar o dels "salts lírics" del propi Horaci. Amb l' "aurea mediocritas" horaciana coincideix Costa, formalment, en el rebuig de riqueses, honors, carrera política i demés; i en l'acceptació del recés o "fuga mundi" cap als boscatges nadius, Formentor, sobretot –tan paradisiac com la vall de Tempé (Nord de Grècia), o l'Arcàdia (al Sud) – on pugui agermanar SENY i BELLESA que, com al poeta de Venúsia, coronaran Costa del llorer d'Àpol·lo i de la murta de Venus.

Altres temes de les "Horacianes": la visió clàssica –ho hem anunciat– de la Mediterrània, definit per Costa i Llobera com a "cor de la Història", "bressol de la forma perfecta" i "gremi matern de la humanal cultura"... Els encisos de les estacions de l'any: l'Hivern, aspre, però fogar de creació literària; i la Primavera, renovació de flora i fauna, sang i vida. Exalça també Costa la figura de l' "heroi", com a vencedor de sí mateix, i motor i guia dels pobles quan es troben en estat d'atonía i depressió. I l'amistat, vincle més fort que el de la sang; entronitzada com a Vestal que nodreix el foc sagrat entre les ànimes afins: Costa i Llobera, que conrà tan exquisides amistats...

Al jovent li dedica dues odes. A "Adolescència" el prevé contra les seduccions humanes, amb l'exemple d'Hylas, l'arriscat i desgraciat grumet d'Hèrcules. I a la celebèrrima "Als joves", després de tipificar l'art vessànic (boig i estrambòtic) i els espectacles sanguinolents o frívols... els encareix l'art "sà, gallard i noble": l'art apol·loni –el déu de la lira i la sageta– que ens darà força i lirisme, tot arrelant–nos amb el "siau qui sou" dins la nostra identitat secular. I ens darà també el vol i els ulls de l'àguila, que es llança vers la presa, degusta la millor entranya, i torna a son niu més àguila. –Finalment a "Comiat" Costa renuncia humilment a entrar en el "temple de l'art clàssic", però anima altres poetes a que hi gravin, almanco, el "nom de nostra pàtria".

El "Món Clàssic" de Costa i Llobera inclou també tasca de traductor. Inicialment dues peces de Catul (que no publicà), una oda d'Horaci (II, 16), que insertà com a horaciana IV, i un fragment de les "Geòrgiques" de Virgili (l'episodi d'Orfeu i Eurídice, del llibre IV). Però al final dels seus anys, jubilat de quasi tota creativitat, traduí Prudenci, el gran poeta llatí–cristià de Saragossa (s. IV): el "Proemi", quasi tot el "Cathemerinon" (o himnes quotidians), i gairebé la meitat del "Peristephanon" (o corones de màrtirs). Amb tals versions, no encara prou analitzades ni avaluades pels costailloberians, es tanca l'òrbita clàssica del nostre Poeta: per aquest caire ell, que era un romàntic visionari del Paisatge

mallorquí i, sobretot, pollencí, i un cantor de la Tradició i Fe Cristianes, ens dona un missatge, sens dubte parcial i expurgat, però vàlid i noble, del Món Greco-Romà. I a la vegada que deixà estructurats, en ritme d'ones llatines, la part més selecta i significativa dels seus versos... amarà els moments més feliços de la seva obra, d'una contenció i aticisme, d'una llum i harmonia, d'un "pondus et mensura" que, sien horacians o sien viscerals, esdevenen exemple per a l'Escola Mallorquina i glòria per a les Lletres Catalanes.

Sobre la parcel·la "clàssica" de Costa i Llobera, consideram com a "bàsica" fins al moment aquesta Bibliografia:

- ALCOVER, Manuela: "Medea y Nuredduna", *Relaciones inéditas entre España y Grecia*, Instituto Cultural "Reina Sofía", Atenes, 1986.
- BATLLORI, Miquel: *La trajectòria estètica de Costa i Llobera*, Institut d'Estudis Catalans. Ed. Barcino, Barcelona, 1955.
- BATLLORI, Miquel: "Costa i Llobera vist per Eugenio Mele", *Galeria de Personatges*, Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1975.
- BOSCH, Carme: Presència i vivència dels clàssics en Miquel Costa i Llobera", Palma de Malloca, 1997 (Inèdit).
- CIFRE, Bernat: *Introducción al Mundo Clásico en la Poesía de Costa i Llobera*. Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona. Filologia Clàssica (Inèdita), 1964.
- CIFRE, Bernat: "Costa y Llobera y el Mundo Helénico", *Relaciones inéditas entre España y Grecia*, Instituto "Reina Sofía", Atenes, 1986.
- DOLÇ, Miquel: "Romanitat de Miquel Costa i Llobera", *Lluc*, núm. 630, Palma de Mallorca, 1973.
- FORTEZA, Miquel: "La deixa del geni grec", *Mediterráneo*, núm. 21-22, València, 1948.
- LLOMPART, Gabriel: "El ciclopeísmo mediterráneo como tema de la escuela poética de Mallorca", *Studi Sardi*, vol. XVIII, Cagliari, 1962-63.
- MELE, Eugenio: *La poesia barbara in Spagna*, Bari, Laterza e Figli, 1910.
- MEDINA, Jaume: *Els ritmes clàssics a la literatura catalana*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, 1976.
- PIFERRER, Pau i QUADRADO, Josep Ma.: *Islas Baleares* 1ª reedició completa. Palma de Mallorca, 1969. (Recuerdos y Bellezas de España)
- TORRES, Bartolomé: *Miguel Costa y Llobera, Itinerario Espiritual de un Poeta*. Ed. Balmes, Barcelona, 1971.
- TORRES, Bartomeu: *Centenari de l'oda 'A Horaci'*, Edicions Cala Murta, Palma de Mallorca, 1979.
- TORRES, Bartolomé: "El poema d'Artà, La deixa del geni grec", *Relaciones inéditas entre España y Grecia*, Instituto Cultural Español "Reina Sofía", Atenes, 1986.
- VERGÉS, Joan: "El clasicismo de Costa y Llobera", *Actas II Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid, 1961.
- VIDAL ALCOVER, Jaume: "Les Horacianes de Costa i Llobera. Ètica i Estètica". Estudi preliminar a *Horacianes*, Biblioteca Bàsica de Mallorca. C.I.M., 1990.